

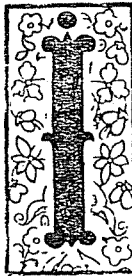
Edebiyat

«Süleyman Çelebi'nin 560 yıl önce yazdığı ve türünde eşsiz bir başarıyı sembolleştiren "Mevlid", sadece Türk dil ve edebiyatının değil, bütün İslâm âleminin de imrenilmeğe değer saf, coşkun, samimî bir duygu ve düşünce meyvasıdır.»

A. KARAHAN
(İst. Üniversitesi Öğretim Üyesi)

560. yılında

MEVLİD

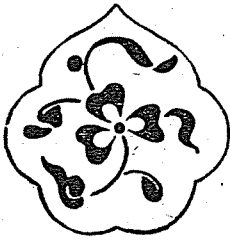

çinde bulunduğumuz hafta boyunca «Bursa büyüklerini anmak» için düzenlenen konferans ve törenler arasında, ünlü Mevlid yazarı Süleyman Çelebi, özel bir yer ve önem taşımaktadır. Onun, tam 560 yıl önce yazdığı ve türünde eşsiz bir başarıyı sembolleştiren eseri, sadece Türk dil ve edebiyatının değil, bütün İslâm âleminin de imrenilmeğe değer, saf coşkun ve samimî bir duygu ve düşünce meyvasıdır.

Bu vesile ile Mevlid, tarihi, sanatkarı üzerinde — bugün için — en sağlam gözükken temel bilgiyi ve görüşleri özetlemeyi çok faydalı bulmaktayız.

Klâsik arapçada «doğmak» ve «doğurmak» anlamlarına gelmekle beraber Mevlid sözü, genel olarak, Hz. Muhammed'in doğum zamanı için kullanılır. Çağımızda Peygamberin doğum gününü kutlama amacı ile —ya da müslümanların kendi ölüleri için— yapılan toplantılar, törenler ve onlarda Süleyman Çelebi'nin eserini okutmak «Mevlid» sözcüğü ile adlandırılmaktadır.

Hz. Muhammed'in doğum günü dolayısıyla tören yapılması, ilk önce, Mısır'da Fatimiler zamanında başlamıştır. Fakat en parlak şenlikler, toplantılar XIII. yüzyılda Erbil Atabeylerinden Müzaffereddin Gökbörü (ölm. 630/1233) nün yakın ilgisi ile gelişmiştir.

Adında Mevlid sözü bulunan ilk eserin İbnü'l-Cevzi (ölm. 597/1200) gibi hadis bilgini, hukukçu ve tarihçi bir şöret tarafından yazıldığı bilinmektedir. Ancak bundan da daha ünalmiş Mevlid, İbnü Dihya diye tanıyan bilginin kaleminden çıkmış olup Gökbörü'ye sunulmuş olandır. Büyük mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî de Mevlid yazmıştır.

Türk Edebiyatı ve özellikle Süleyman Çelebi bakımından; kişiliği ve üzerinde durduğumuz konudaki eseri dikkati çeken —Kur'an bilimlerinin üstün bilginlerinden— İbnü'l-Cezerî'dir (751-833/1350/1429). Süleyman Çelebi'nin çağdaşı olup Yıldırım Bayezid devrinde Bursa'ya gelen ve ancak Ankara Savaşından sonra Timur tarafından Semerkand'a götürülen bu ünlü bilim adamının «el-Mevlidü'l-Kebir» adlı eserinin ve Süleyman Çelebi ile Bursa'da yaptığı konuşmaların, sanatçımız üzerinde etkili olduğunu söylemekte sakınca yoktur. Hattâ İbnü'l-Cezerî'nin de Mevlid'ini Bursa'da yazmış olması düşünülebilir. Bu Mevlid'de Peygamberin doğuşu, hayatı, ahlâkı, özellikleri, mucizeleri konularında açıklamalar vardır. Bu eser, türlü bakımlardan Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ile benzerlikler göstermektedir. Arapçada, az önce belirttiğimiz gibi, epey Mevlid türünde eser bulunduğu halde Farsçada, bizim anladığımız anlamda, Mevlid ve geleneği yoktur. Muharrem ayında, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid olmasının hatırlanarak yas tutulması, törenler düzenlenmesi ve benzeri davranışlar, Peygamberin doğum yıldönümlerinde şenlikler yapılmasına engel sebepler gibi gözükmektedir. Nitelikleri ayrı olmakla beraber, İran Edebiyatında, «Maktel-i Hüseyin» ler, bir bakıma, Mevlid'e paralel bir rol oynamışlardır, denebilir.

Türk toplumunda Mevlid geleneği pek güçlü ve yaygın olduğu gibi, Türk dilinde de yazılmış birçok Mevlid kitabı vardır. Ancak bunlardan hiçbiri, Süleyman Çelebi'nin beş buçuk yüzyıldan fazla bir zamandır gönülleri ürperten ve ruhları besleyen Mevlid'i, —sanatçının kendi verdiği ad ile «Vesiletü'n-Necatı»ı— kadar başarılı, etkili olmamış ve Türk toplumu tarafından onun eseri kadar be-nimsenmemiş, sıcak ilgi görmemiştir. Fakat ne gariptir ki; Mevlid'i elden ele, dilden dile saygı ile dolaşan Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkındaki bilgimiz basit, eksik, yetersiz, hattâ bâzı bakımlardan birbirini tutmazdır. Onun çağdaşları, kendisi hakkında bize güvenilir bir bilgi bırakmamışlardır... Zamanından ancak bir buçuk yüzyıl sonradır ki, Kastamonulu Lâtifi ve Gelibolulu Âli tezkire ve tarihlerinde ondan söz açmışlar, eserini öğmüşlerdir. Ama bu iki tanınmış kişinin onun ailesi konusunda verdiği bilgi birbirinden ayrıdır. Birinciye göre, Süleyman Çelebi ünlü İvaz Paşa'nın oğludur. İkinciye bakılacak olursa, O, ana tarafından Şeyh Edebali'nin —ki Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin kayınbabasıdır— oğlu Şeyh Mahmud'un torunudur. Fakat, gerçeği söylemek gerekirse, Süleyman Çelebi'nin baba tarafından şöretli paşalara, ana tarafından hükümdar hanedanına nispeti hayli şüphelidir. Sonradan kamu oyunda ona karşı böyle söylentilerin doğup gelişmesine yardımcı olmuş olacaktır.

Mevlid'teki bir beyte göre şair, eserini 60 yaşında iken yazdığına değindiği için —Süleyman Çelebi'nin bunu 812/1409'da kaleme aldığı da kuşkusuz olduğundan— O, 752/1351 tarihinde hayata gözlerini açmıştır. Sadece Mevlid'teki tarih beyti eğer sonradan eklenmişse, burada bile, tereddütler doğabilir. Rahmetli Prof. Ahmed Ateş, Süleyman Çelebi'nin 762 - 767 / 1359 - 1364 yılları arasında doğmuş olabileceğini belirtmiştir.

Sanatçımız, iyi bir eğitim görmüş, Arapçayı pek iyi öğrenmiştir. Söylenildiğine göre Bursa'da Emir Sultan'a da bağlanmıştır. Süleyman Çelebi'nin Bursa'daki Ulu Cami imamlığına atanmasının da Emir Sultan'ın tavsiyesi üzerine olduğu söylenir. Cami 802/1400 tarihinde tamamlandıktan şairimiz, eğer bu imamlık görevinde bulunmuşsa, herhalde işaret ettiğimiz zamanda, ya da bundan az sonra bulunmuştur. Yine onun Yıldırım Bayezid (792-805/1392-1402)'in imamı olduğuna dair söylentiler varsa da, bunlar gevşektir. Emir Süleyman'a hocalık ve nedimlik ettiği hususundaki kayıtlar da kesin değildir.

Hayatının, genel olarak, imamlık ve benzeri din görevleri ile geçtiğini ve hükümdar sarayları ile de fazla bir ilgisi ve yakınlığı bulunmadığını kabul etmek, daha gerçeğe yakın görünmektedir. -

Mevlid'in yazılış sebepleri için de; Ulu Cami'de bir vâizin, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden bir üstünlüğü bulunmadığını ve peygamberler arasında da

bir fark düşünölemeyeceğini ileri sürmesi sonucunda, Süleyman Çelebi'nin ruhunda uyanan tepkinin ve ona ölmez ve eskimez bir eserle cevap vermek arzusunun önemli yeri olduğu doğrudur.

«Rahat-i ervâh» tamlamasının gösterdiği tarih olan 825 (1422)'de öldüğü söylenen Süleyman Çelebi'nin bildiğimiz tek ve eşsiz eseri «Vesiletü'n-necat = Mevlid» ten ibarettir. Bu şaheser, «Fâilâtün fâilâtün fâilün» vezni ile yazılmış, «Mesnevi» türünde bir risaledir. Konusunun ağırlık noktası, Hz. Muhammed'in doğumu ile o sırada beliren olağanüstü olaylar, Peygamberin nitelikleri, hayatının bazı safhalarıdır.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde teknik güçlüdür. Çeşitli duygu ve düşünceler; saf, coşkun ve içten doğma olmalarına rağmen, bunlar, onun kafasında iyice işlendikten sonra en uygun ve veciz şekilde söz kâhplarına intikal ettirilmiştir.

Süleyman Çelebi, birçok defalar, anlatacağı bir konuya önce okuyucuyu da hazırlamaktadır. Okuyucunun dikkatini uyarmak için canlı tablolar çizmektedir. Sanatçı, eserinin bölümleri ile bütünü arasındaki âhengi kurmayı ve korumayı pek iyi bilmıştır. En coşkun ve heyecanlı anlarda bile kalemini başboş bırakmamış, hayâl ve duygunun yanı başında bilgi ve düşünceye de gerekli yeri ve önemi vermiştir. Mevlid'ini Türk edebiyatının eşsiz bir incisi niteliğine sahip kılmak için çok çaba harcadığını söylemeğe lüzum bile yoktur. Eskiler onun eseri için «sehl-i mümteni» (ilk anda söylenmesi ve yazılması kolay sanılan, amâ deneninince aynı başarıyı elde etmenin imkânsız olduğu anlaşılan) deyimini kullanmışlardır.

Süleyman Çelebi'nin dil bakımından da, çağına göre, kusursuz ve pek başarılı olması ögünölmeğe değer bir özelliktir. O Türkçenin aruz kalıplarına uydurulmasında birçok güçlük çekildiği bir yüzyılda, imkân ölçüsünde, dilimizi aruza imrenilmeğe değer bir başarı ile uygulamıştır. Olaylara uygun, kısa ve etkili söyleyiş tarzı da ayrı bir sanatçılık üstünlüğüdür. Hele duygu ve düşüncelere tam uyan söz ve deyimleri bulmakta Süleyman Çelebi, gerçekten, erişilmez bir şiir ustasıdır.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i «Ehl-i Sünnet» (Kur'ana ve hadis'e göre davranan dört mezhepten olanlar) inançlarının şiir dili ile güçlü ve çok içten bir savunması karakterindedir. Zaman zaman faydalı öğütlerle de süslenen bu eser, dil ve edebiyatımızda bir şaheser olarak doğmuş ve bugüne kadar da öyle kalmıştır. Didaktik niteliğine rağmen Mevlid, coşkun, yüce ve insani duyguların, heyecan dolu bir ruhtan tertemiz bir akışını ve güçlü bir lirizmi kapsamaktadır.

Böylesine sonsuzluk ve ihtişamlı güzellik sırrına ermiş kişiler ve yüzyılların üstünden duru bir fiskeye suyu gibi aşır susuz ruhları teskin eyleyen eserlerdir ki; milletimizin dünya önünde yüzünü ağartır ve tarihe adını altın yaldızla yazmak hakkını ve şerefini bize bağışlar.

Rubâî

Yokmuş gibi gâzi, şühedâ evlâdı;
(Eylem)ci veletler, koparır feryâdı!..
Vaktâki kızıl, geçti fikirden fiile,
Millet de coşup, bastı mubârek tokadı!

16/2/1969

Dr. Cahit ÖNEY